

SPEKULASJONER: I dag undres man om general Otto Ruge hadde grunner til å la arkivet forbli i glemselen.

Pop. 10/10-93

Krigsarkiv sporløst forsvunnet

Hvor ble det av general Otto Ruges arkiv fra gjennomføringen av kapitulasjonen i juni 1940? Ble arkivet ryddet av veien fordi det inneholdt kompromitterende opplysninger?

Av Odd V. Aspheim

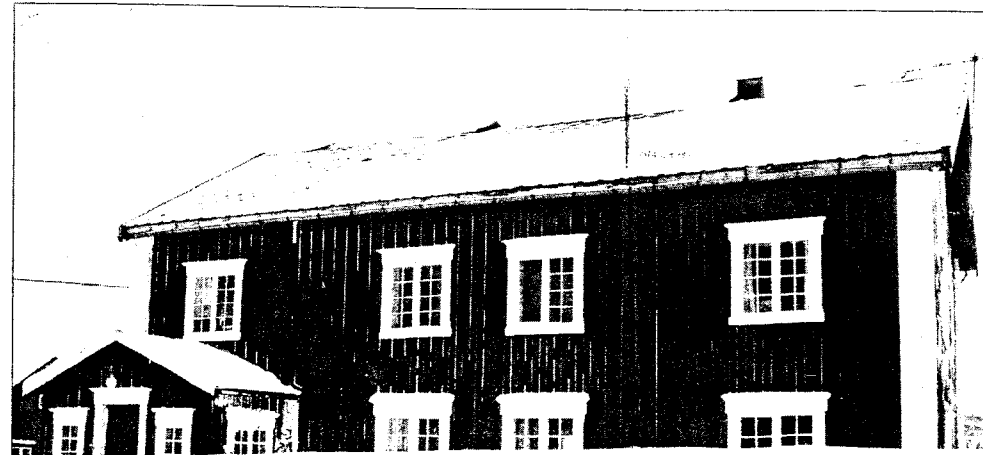
BLE DOKUMENTENE TILINTETGJORT AV GENERAL RUGE SELV?

Nyere undersøkelser har slått fast at papirene i alle krigens år lå vel forvart under et låvegulv i Troms, og ble hentet av en lokal Milorgmann etter tyskernes nederlag i 1945. Men der ender også alle spor.

Da general Otto Ruge nedla Forsvarets Overkommando 28. juni 1940, og for egen del gikk i tysk krigsfangenskap, hadde han samvittighetsfullt sørget for at stabens skriftlige materiale skulle vært sikret for ettertiden. Deler av arkivet ble sendt med Konge og regjering til London 7. juni, og en annen del bragte Ruge selv med seg tilbake til Oslo. Mesteparten av dette er i behold den dag i dag. Men resten av arkivet, og heriblant dokumentene fra kapitulasjonens gjennomføring i ukene etter 10. juni, er derimot sporløst forsvunnet. Ikke engang Overkommandoens eksemplarer av kapitulasjonsavtalene er dukket opp siden.

Dette siste kan imidlertid bare gjelde eventuelle personlige notater o.l. som måtte ha befunnet seg i materialet. Det er ganske usannsynlig at Ruge kan ha betraktet arkivet under ett som sitt private. Det ville i alle fall vært helt uakseptabelt. For det var i *embeds medfør* Ruge fortsatte sitt virke enda noen uker etter at Konge og regjering var reist. I deres oppdrag var han «forsvarets øverste representant innenlands», ja nærmest et stedfortredende statsoverhode der nord.

Mens kapitulasjonen ble gjennomført gikk stabsarbeidet trossig videre i Ruges hovedkvarter. Korrespondansen både med tyskerne og med norske sivile og militære instanser ble journalisert som før, og det hele ville av mange grunner hatt den største interesse i 1945. Ved krigens slutt ville det vært Ruges *plikt* å sørge for at arkivet kom til rette, og at det ble stilt til disposisjon for den granskning som nå foresto.

104903

Ikke etterlyst

Så fantastisk det enn virker, later det ikke til at disse papirene ble etterlyst i det hele tatt, mens Ruge selv og andre med førstehånds viten var i live. Man skulle jo tro at blant de første oppgaver for både Forsvarets krigshistoriske avdeling og Den militære undersøkelseskommissjon måtte ha vært å skaffe seg et overblikk over kildesituasjonen når felttoget skulle legges under lupen i 1945. Men inntrykket er at de som burde ha spurt, lot det være, og de som visste noe, har telt. Først i 1980 ble en høyst forsinket undersøkelse satt i gang. Da hadde professor Magne Skodvin i sin bok «Krig og okkupasjon 1939–1945» kort nevnt at noen arkivalier også også var blitt gjemt bort i Nord-Norge etter kapitulasjonen, og at disse senere ikke var funnet igjen. Dette førte til at Norges Hjemmefrontmuseum ba Ruges adjutant fra den gang – Jens Henrik Nordlie – lage et notat om sitt krigsskap til saken. Nordlie fortalte at han var med som et slags vitne da arkivet ble bragt i skjul, men han kunne ikke lenger erindre hva stedet het. Og selv hørte han aldri mer fra Ruge om arkivet og dets skjebne. Hjemmefrontmuseet engasjerte imidlertid historikeren Gunnar Pedersen i Tromsø. Han allierte seg med lærer Johan Nymo, og de kunne raskt fastslå at det var på gården Solheim i Kirkesdalen papirene var blitt plassert. Der lå de vel forvarrt i en kasse under fjøsgulvet frem til 1945. Ikke lenge etter den tyske kapitulasjonen kom skogvokteren Otto Silsand med bil og sjåfer og hentet det hele. Hva som så skjedd er derimot senket i mørke.

Milorgmenn

Silsand var lokal Milorgaktivist, men uten noen tilknytning til Ruge. Han døde i 1989, og ingen av hans krets eller familie kjenner noe til saken. Ingen vet heller hvem som ga Silsand oppdraget. Men Ruges sønner har overfor Nordlie erklært at de aldri har hørt at faren savnet noe arkiv. Den mest nærliggende konklusjon blir derfor at det var Ruge selv som via myndigheter nordpå forandret det at kassen på Solheim ble hentet. Han var vendt hjem fra sitt krigsfangenskap den 3. juni 1945, og det er vanskelig å tenke seg annet enn at han nå ville sørge for å få hentet de arkivsakene som så omhyggelig ble stukket bort i 1940. Papirene må derfor være bragt til Oslo, enten til Ruge selv, eller til andre han hadde informert. Nordlie reflekterer litt for egen del over hva som kan ha hendt, finner det mest sannsynlig at det var Ruge som fikk hånd om arkivet, og at han *tilintetgjorde* det etter forgodtbefinnende fordi han anså det som sin egen eiendom.

Som nevnt taler da også det meste for at det var Ruge som sto bak at Silsand fikk oppdraget å hente kassen. Ruge behøvde jo ikke personlig bringe arkivet til Oslo. Så sant han bare informerte rette vedkommende hadde han gjort hva gjøres skulle for sin del. Mest nærliggende var kanskje å involvere Hærarkivet, som jo skulle forsyne både Den krigshistoriske avdeling og Den militære undersøkelseskommissjonen med materiale etter behov. Er dette riktig, blir det ikke Ruge, men andre som må svare for det forsvinningsnummer som fulgte.

Tilintetgjort?

I anelsens mangel yngler gjerne spekulasjonene og mistenkelige formlinger. De har heller ikke uteblitt i denne sammenheng. Ble Overkommandoens arkiv utsatt for en grundig sifting, eller regelrett *tilintetgjort* etter å være kommet til rette? Fantet det ting som noen ikke ønsket nærmere belyst, slik stortingsmann Jakob Friis gir uttrykk for i sine erindringer, etter å ha deltatt i Protokollkomiteen som behandlet Undersøkelseskommissjonens arbeid? Var det offiserer som ble direkte rammet av ubehagelig dokumentasjon som fikk anledning til å slette bevis? Spilte kanskje kollegiale hensyn en rolle? (Her er det nærliggende å tenke på oberst Johannes Schiøtz, som i egenskap av sjef for Den krigshistoriske avdeling ble trukket inn som konsulent for Den militære undersøkelseskommissjon. Han utmerket seg ved en særdeles mild bedømmelse av de offiserer som opptrådte klanderverdig i 1940.)

Hadde Ruge motiver?

Eller – hadde virkelig Ruge selv motiver for å overlate ting til glemselen? Riktignok ga han inntrykk av aktiv vilje til å få klarlagt forholdene i 1940 da granskningene tok til. Som gjennomsatt forsvarssjef høsten 1945 var det han som anbefalte avhørt de offiserer som hadde fort selvstendige kommandoer under felttoget. Øverst på listen satte han sitt eget navn. Men det er påfallende at ting som først er blitt kjent gjennom tyske dokumenter ble utelatt fra de forklaringer både Ruge og andre som visste beskjed, avga om forholdene rundt våpennedleggelsen i 1940. Dette gjelder særlig Hitlers krav om tysk kommando over den midlertidige norske grensevakten i mot Sovjet, som Ruge fikk lempet på til slik at ordrene skulle gå via fylkesmann i Finnmark. Men ordningen var like fullt etablert og kunne vært tatt i bruk av tyskerne. Dette orienterte Ruge den gang det hjemlige Administrasjonsrådet om, men ikke den emigrerte regjeringen Nygaardsvold. Først oppdagelsen av krigsdagboken til major Oscar Neef, tysk forbindelsesoffiser i Ruges stab i 1940, tvang i

TILHOLDSSTED: På gården Nordmo i Målselv, holdt den norske overkommando under general Otto Ruge til i mai og juni 1940.

TAKK: På gården henger fremdeles dette takskrivet som staben etterlot seg ved sin oppløsning. Foruten Ruge selv, og stabssjefen oberst Halvor Hansson, finner vi bl.a. de to kapitulasjonforhandlerne fra 10. juni, oberstløytnantene Ragnvald Roscher Nielsen og Harald Wrede Holm.

(Foto: Sverre Monsen, Nye Troms)

1952 norske aktører til å uttale seg om dette kurose kommandoarrangementet, og kommentarene spente fra misvisende erklæringer til direkte beklætelser.

En annen mulig forklaring kan være at Ruge fant at arkivet ville virke kompromitterende, ikke for ham selv, men for *andre*, noe han ville sikre seg mot. Den Ruge vi møter etter 1945, er jo en mann som åpent bekjente seg til «Silkefronten», og var mild i sin bedømmelse av menneskelig utilstrekkelighet. Til Trygve Lie skrev han i 1948 at han *hatet* oppvasker», og at han for sin del ikke ville etterlate seg noe slags «historiske oppgjør».

«Og jeg har konsekvent avslått, og vil også i fremtiden avslå å uttale meg offentlig om det jeg har vært med på. Det jeg måtte ha sæt av menn i vanskelig øieblikk ... og det som er mig betrodd i fortrolighet kommer jeg til å ta med mig i graven.»

Slike herfsyn kunne allikevel ikke nødvendigvis noen *fullstendig* arkivodeleggelse, verken fra Ruges side eller andres.

Utlevert uvisheten

Ideen om på dette vis å redde noens ære er heller ikke godt gjennomtenkt. Den muligheten vil nemlig alltid være til stede at uforutsatte, men ufullstendige kilder – f.eks. tyske – kan dukke opp senere, og bringe uønskede spørsmål på dagsordenen likevel. Og da kan ødeleggelsen av en hovedkilde vise seg å føre til det motsatte av det tilsiktede og gjøre vondt verre, fordi så meget nå bare kan antydes og må overlates til spekulasjonene.

Skjebnen til Overkommandoens kapitulasjonsarkiv blir derfor noe av en historisk nodd, der alternativene er mange, og sjansene til endelig svar synes få.

● Finnes det i dag virkelig *ingen*, verken av Ruges nærmeste, av hans stabs medlemmer eller andre, det være seg offiserer, historikere, kommissjonsmedlemmer eller pårørende av disse, som kan bidra aldri så lite til gåtens løsning?

● Skal forskningen for alle tider være henviset til bare tilfældige overleveringer når det gjelder dette viktige avsnitt av norsk krigshistorie?

● Og – fremfor alt, har Otto Ruge selv fortjent at hans ry kommer i dette uunngåelige merkelige lys, så lenge mysteriet ikke finner sin oppklaring?

Innholdet i Ruges tapte arkiv kan delvis rekonstrueres med støtte i andre kilder, både norske og tyske. I hovedsak har det bestått av:

● Utgangspunktet for Overkommandoens arbeid de følgende uker: Kapitulasjonsavtalene inngått med general Eduard Dietl på Bjørnefjell og med den tyske overkommando i Trondheim 10. juni. De var i hovedsak like, var begge landsomfattende og gjaldt alle våpengrener, men Ruge noterte etter sin drøftelse med den tyske forbindelsesoffiser at det var Trondheimsavtalen som skulle gjelde.

● Bilag til avtalene: Utkast til æresord-erklæring for norske offiserer, som ble noe endret av Ruges stab,

samt garanti fra den tyske overkommando om at offiserer som ga æresord på ikke å kjempe videre beholdt sin lønn.

● En gjennomføringsavtale sluttet med den tyske forbindelsesoffiser 19. juni om avgivelse av norsk utstyr, forråd m.v.

● Ruges ordrer og orienteringer til norske myndigheter i forbindelse med kapitulasjonen. Bl.a. om tilintetgjørelse av utstyr, dernest kontrabeskjed etter tysk forlangende. Videre om å loslate sivile tyskere og norske loser som hadde bistått tyskerne, ordre vedr. grensevakten, samt en hemmelig instruks om å gjøre vaktjeftevernet der, om den ble permanent, til en slags offisersskole.

● Ruges telegramveksel inntil 10. juni, (da tyskerne forbød kontakt med utlandet), med legasjonene i Stockholm og London, og med den tyske overkommando.

● Ruges korrespondanse, særlig med den tyske forbindelsesoffiser, med Administrasjonsrådet, samt brev til Høyesterett om offiserenes æresord som tyskerne nektet sendt. Dessuten en utredning fra h.r. advokat J. B. Hjort til Ruge om samme sak, som Ruge godtok under tvil med etterfølgende anmodning til offiserene om å undertegne. Også konsepter til personlige brev, bl.a. til legasjonen i Stockholm, smuglet ut pr. kurér bak tyskerens rygg og med avskrift av Trondheimsavtalen som bilag.

Arkivet *kan* også ha inneholdt Ruges egne notater, bl.a. om drøftelsen med utenriksminister Halvdan Koht om formene for kapitulasjonen. Videre om norske styrker i utlandet, om muligheten av å beholde Nord-Norge som ubesatt landsdel, og om grensevakten mot Sovjet og kravet om tysk kommando over den. Kanskje også Ruges bedømmelse av enkelte offiserers innsats under felttoget.

Rapporter fra andre har trolig også inngått i materialet. F.eks. vedrørende kapitulasjonsforhandlingen på Bjørnefjell og i Trondheim, samt om de russiske overflyvninger som bekymret Ruge sterkt i de dager, og fikk ham til å mase på tyskerne om å besette Øst-Finnmark snarest mulig.